

CENTENARUL RĂSCOALEI LUI HOREA ȘI PUBLICISTICA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA. LOCUL „TRIBUNEI“

Cînd în 1884 se împlinea un veac de la marea răscoală țărănească de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, românii din spațiul intracarpatic se găseau sub dominația regimului dualist austro-ungar.

Încheierea dualismului austro-ungar în anul 1867 pusese în fața luptei politico-naționale românești din Transilvania o problemă și mai complexă¹. După conturarea sensurilor noii formule politice de guvernămînt, fruntașii români au acționat în direcția concentrării forțelor de care dispunea mișcarea. În condițiile în care guvernul de la Pesta și-a îndreptat acțiunea represivă în principal asupra mișcării naționale românești, situată în fruntea mișcărilor naționalităților asuprite din partea răsăriteană a monarhiei dualiste, înființarea partidelor politice românești a reprezentat o oportună regrupare de forțe. Conferințele politice românești din deceniul opt al secolului reafirmau adeviziunea la programul revoluționar din 3—5 mai 1848 și la tactica pasivistă, adoptată la conferința de la Miercurea din 7 martie 1869².

Publicistica românească din Transilvania din anii ce au urmat încheierii dualismului austro-ungar este, în aceste împrejurări, orientată în și mai mare măsură în direcția realizării unei „educații politice“ a cititorilor ei, a prezentării marilor momente din trecutul național. Răscoala țărănească din 1784, cu eroii ei principali, Horea, Cloșca și Crișan, precum și revoluția din 1848—1849, cu marii ei conducători, dintre care Simion Bărnuțiu și Avram Iancu treceau tocmai în acei ani în neființă, devin evenimente istorice tot mai mult evocate în periodicele românești. Fie că sînt publicate dări de seamă asupra unor lucrări referitoare la cele două momente, documente istorice sau studii prin care ele erau reconstituite, se avea în vedere efectul asupra maselor românești. *Astra* își propune să susțină și ea asemenea eforturi de cercetare, cu importante consecințe în planul luptei politico-naționale românești. Relevînd valențele educativ-patriotice ale reconstituirii istoriografice a răscoalei lui Horea, Ioan V. Rusu, de pildă, care va publica de altfel un amplu studiu despre răscoală, sublinia în 1869 acest lucru: „Cît serviciu și bine nu s-ar face națiunii, cînd am avea istoria dreaptă și neparțială, între altele, măcar a evenimentelor petrecute pe cîmpul acestei patrii înainte cu vre 85 ani în 1784, și chiar și în timpurile noastre înainte de asta abia cu vreo 20, 21 ani!“³

Aceasta era și direcția înspre care incita însuși George Barițiu, adăugînd că dacă era necesar să avem și noi „un op scris în limba românească despre revo-

¹ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 170—185.

² Liviu Maior, *Transilvania și războiul pentru independență (1877—1878)*, Cluj-Napoca, 1977, p. 53—54.

³ I. V. Rusu, *Despre necesitatea de a ne studia istoria patriei din punct de vedere național* (Discurs la Adunarea generală a ASTREI, Șomcuta Mare, 10—11 august 1869), în *Transilvania*, II, 1869, nr. 18 din 15 septembrie, p. 210.

luțunea lui Horea... se înțelege însă concinat cu acea imparțialitate și cu acea critică fără care istoricul nu e istoric, ci numai partizan al vreunei coterii politice... Istoria trebuie să intre în posesiunea tuturor documentelor cite s-au mai păstrat din acelea timpuri, pentru că acelea încă au căzut în domeniul ei, iar critica le va cerne și alege cu rigoare și imparțialitate⁴.

Indemnind la cercetarea din punct de vedere românesc a răscoalei lui Horea, G. Barițiu anunța publicarea studiului lui I. V. Rusu începând cu numărul din 1 ianuarie 1872. „...Precum sperăm — continua G. Barițiu — publicarea menționatului studiu despre răscoală va împintena pe generațiunile surescense ca să urmărească toate părțile dramei cu toate peripețiile și episoadele ei, pînă ce vor da de adevărul întreg, carele pînă acilea era ascuns și închis cu șapte lăcate⁵.”

Intr-adevăr, în primele șase numere ale revistei „Transilvania” pe anul 1872, George Barițiu publică studiul lui Ioan V. Rusu, *Scurtă descriere a revoluțiunii lui Horea și Cloșca din 1784*. Autorul a utilizat un material istoric bogat, studiul fiind deschis printr-o dezbatere asupra cauzelor și împrejurărilor care au determinat răscoala, așa cum făcuse și Al. Papiu-Ilarian și cum va proceda fiecare istoriograf al răscoalei. „Voind a scrie cu fidelitate revoluțiunea lui Horea — se explică autorul — mai înainte de toate trebuie să aruncăm o privire peste referințele și împrejurările aceluia timp. Trebuie să studiem că în ce stare și împrejurări s-au aflat acei factori, cari au produs acea scenă singeroasă, care a consumat atîtea victime... Cunoscuți cu împrejurările aceluia timp, trebuie să ne încercăm a afla adevăratul izvor și adevărata cauză care a produs acea revoluțiune țărănească⁶.”

În cele opt părți ale studiului Ioan V. Rusu reconstituie întreaga problemă a răscoalei țărănești din 1784. Este, de altfel, cel mai extins studiu românesc asupra evenimentului publicat pînă la monografia istorică a lui Nicolae Densușianu. Răscoala, argumenta autorul, a avut cauze mai îndepărtate și mai apropiate, care se originau în sistemul iobăgiei; se adaugă împrejurările concrete din vremea apropiată de momentul izbucnirii ei, cum se întîmplase și în 1437 și 1514; „...trista soartă a iobăgimei a dezvoltat o ură a țăranilor asupra domnilor săi, din care erupse crîncena revoluțiune a lui Horea⁷.”

Pe baza unui material istoric relativ bogat, I. V. Rusu reconstituie evenimentele premergătoare declanșării răscoalei, apariția pe scena evenimentelor a principalelor forțe sociale, care se vor confrunta deschis apoi în lunile noiembrie—decembrie 1784. Este prezentat pe larg și Horea; el s-a pus în serviciul „năzuinței spre libertate a unui popor subjugat și apăsător de secol”, pentru care a sacrificat totul; „...el a fost capul poporului întru acea întreprindere singeroasă, iar în astă rolă a sa a dovedit un caracter tare, deși decursul întreg al activității sale e acoperit de o negură singulară”.

Dezbaterea cauzelor răscoalei lui Horea și urmărilor ei, replica românească la aserțiunile din lucrarea contelui Teleki Domokos referitoare la răscoală avea să fie continuată de însuși George Barițiu. Cel care prezentase, chiar cu accente

⁴ G. Barițiu, *Despre istoria revoluțiunii horaiene*, în *Transilvania*, IV, 1871, nr. 24 din 15 decembrie, p. 282.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ioan V. Rusu, *Scurtă descriere a revoluțiunii lui Horea și Cloșca din 1784*, în *Transilvania*, V, 1872, nr. 1 din 1 ianuarie, p. 5.

⁷ *Ibidem*.

critice, în anii dinaintea revoluției lucrarea lui A. de Gerando⁸ și patronase cercetările asupra răscoalei, inclusiv pe cea a lui Ioan V. Rusu, intervine de-acum el însuși în dezbateră problematicei ei.

Primul aspect pe care îl discută G. Barițiu se referă la „cauzele pentru care au revoltat românii la an. 1784”, studiul publicat în nr. 7 al revistei „Transilvania” avînd chiar acest titlu. Este reluată problematica țărănească din Transilvania, făcîndu-se prezentarea sistemului iobăgesc existent în secolul al XVIII-lea. Insistențele istoricului cad asupra ansamblului raporturilor feudale, a rentei feudale, cu formele ei atît de agravante, asupra abuzurilor stăpînilor de pămînt și administratorilor acestora⁹.

Concluzia studiului este evidentă: cercetarea istorică a răscoalei nu se poate dispensa de investigarea cauzelor care au determinat declanșarea ei. Cercetarea materialului arhivistic, a legislației Principatului, conduce la alte încheieri decît cele din lucrarea contelui Teleki, la cunoașterea reală a stării țărănimii din Ardeal, în care se originează însăși răscoala. George Barițiu continuă intervenția sa pe tema răscoalei din 1784 prin prezentarea episodului prinderii conducătorilor principali¹⁰, mai puțin tratat în studiile și articolele de presă publicate anterior, serialul barițian încheindu-se cu articolul referitor la „sentințele de moarte și execuțiunile capilor revoluțiunii de la 1784”. El urmărește activitatea „comisarului inchizitor și executor în Transilvania”, contele Anton von Jankovich, care primise misiunea din partea împăratului Iosif al II-lea de a potoli răscoala și cerceta cauzele răscoalei; soarta căpitanilor principali era dinainte hotărîtă, în împrejurările în care, pe de altă parte, nobilimea maghiară din Principat își manifesta nemulțumirea pentru faptul că nu i s-a permis să facă ea judecata, sau măcar să participe la anchetarea conducătorilor. Prezentarea documentată a interogatoriului lui Horea, Cloșca și Crișan, a sentințelor pronunțate de comisie și a martiriului la care au fost supuși, a episodului prinderii și condamnării altui conducător, Ioan Fărțală, care urmărea să reaprindă răscoala țărănească odată cu sosirea primăverii următoare, fac ca acest articol să rămînă drept o contribuție notabilă la cunoașterea momentelor finale ale marii răscoale. De reținut îndemnul pe care Barițiu îl face pentru continuarea investigării răscoalei: „Horea, Cloșca și Crișan sînt trei personaje istorice cu care istoricii noștri ar trebui să se ocupe mai de aproape decît s-a întîmplat pînă acum. Noi din partea noastră credem că le-am deschis loc destul în coloanele acestor foi înguste, pentru ca pe cît s-a scris aci despre dinșii, să dea altora îndemn și ocaziune la un studiu mult mai întins în această materie”¹¹. Totodată în articol sînt realizate apropieri între răscoala din 1784 și revoluția românească din 1848: „aristocrația transilvană” n-a învățat nimic din evenimentele de la 1784, încît, conchide Barițiu, „cu sau fără revoluțiunile europene din 1848, o catastrofă nouă în Transilvania era să fie inevitabilă”.

*

În anii Războiului pentru independența României Iosif Vulcan, care scotea la Budapesta revista „Familia”, a publicat o serie de 25 de schițe de călătorie întreprinsă în Transilvania. Faptul și momentul publicării acestor însemnări sînt

⁸ În *Foaie pentru minte*, I, 1845, nr. 51—52; II, 1846, nr. 1—4, sub titlul: *Românii la D. A. de Gerando*.

⁹ *Transilvania*, V, 1872, nr. 7 din 1 aprilie, p. 73—75.

¹⁰ *Idem*, nr. 8 din 15 aprilie, p. 85—88.

¹¹ *Idem*, nr. 9 din 1 mai, p. 97—101.

semnificative, precum și itinerarul urmat și descris în coloanele revistei. Călătoria de la Alba Iulia la Zlatna și de aici la Abrud, Vidra, Baia de Criș a vizat unele locuri istorice unde s-au petrecut episoade din evenimentele revoluționare de la 1784—1785 și 1848—1849. Descriind Baia de Criș, I. Vulcan amintește, în secvența de jurnal intitulată *Gorunul lui Horea și mormîntul lui Iancu*, realitatea că ea se află „în mijlocul unor locuri istorice importante pentru noi românii”. Aici e Mesteacănul, unde s-au adunat țărani pentru a hotări „sfărîmarea jugului umilitor și a lupta pentru egalitate”, aici fiecare loc spune ceva despre marea răscoală țărănească; aici și-a trăit Avram Iancu ultima parte a vieții, tot aici, la Tebea, lângă gorunul lui Horea, găsindu-se mormîntul său lângă care trebuie ridicat un monument mareț, pe măsura eroului. „Avram Iancu nu are încă un monument” — constata călătorul la șase ani după moartea celui care intrase „în cultul nostru național”¹².

*

Împlinirea unui secol de la răscoala lui Horea a constituit pentru românii transilvăneni un nou prilej de manifestare împotriva regimului dualist austro-ungar. Opinia publică românească a fost pregătită din timp prin intermediul presei, prin numeroase articole referitoare la istoria răscoalei inserate în paginile principalelor ziare românești. Prevăzătoare, redacțiile ziarelor au început din timp publicarea de articole pe tema răscoalei, devansînd acțiunea prohibitivă a autorităților.

Printre cei mai insistenți în presa românească din Transilvania cu articole pe tema răscoalei este și de data aceasta G. Barițiu, editorul și redactorul responsabil al „Observatorului”, ziar politic, național-economic și literar pe care îl scotea la Sibiu. Intervenția istoricului și marelui ziarist român a fost facilitată de reacția presei maghiare din Cluj la publicarea statutelor Societății „Opinca română”, care își propunea „cultivarea naționalismului român în Austro-Ungaria”, adică întreținerea sentimentului patriotic național la românii din monarhia dualistă. Statutele fuseseră întocmite de „o comisiune ad hoc” din care, alături de Iosif Sterca-Șuluțiu, Visarion Roman și Anania Trombițaș, făcuse parte și George Barițiu. Presa maghiară incrimina, în alt rînd, proiectul comemorării martiriului celor trei căpitani principali ai răscoalei pentru februarie 1885. G. Barițiu răspunde polemic prin articolul *Horea, Cloșca și Crișan*, publicat în trei numere consecutive ale „Observatorului” din a doua jumătate a lunii august 1884, precizînd că „la scrierea memoriei nefericiților bărbați *Horea, Cloșca și Crișan* s-a pus temelia cea mai bună înainte de aceasta cu 19 ani”. Interzicerea comemorării martirilor români „și aici în țară, unde au căzut ei victime pentru scăparea poporului de jugul tiraniei constatat și adevărit chiar prin autografe împărătești — conchide Barițiu —, aceasta este un document de răutate sălbatică a micilor tirani din Cluj”¹³.

George Barițiu va publica, în următoarele 24 numere ale „Observatorului”, un serial de articole, documente și recenzii pe tema răscoalei lui Horea. Sînt încorporate și republicate în acest serial unele articole mai vechi, apărute în „Transilvania” cu 12 ani în urmă, cum erau cele referitoare la cauzele răscoalei,

¹² Iosif Vulcan, *Gorunul lui Horea și mormîntul lui Avram Iancu*, în *Familia*, XIV, 1878, nr. 63 din 24 august/5 septembrie, p. 405—406.

¹³ G. Barițiu, *Horea, Cloșca și Crișan*, în *Observatorul*, VII, 1884, nr. 57—59, p. 230—231, 233—234, 237—238.

la împrejurările prinderii conducătorilor principali, la condamnarea și executarea lor¹⁴. Între acestea intercalează un articol despre acuzațiile pe care „comitatele și domnii feudali” le-au adus românilor, ofițerilor comandanți ai trupelor imperiale staționate în Transilvania și chiar împăratului Iosif al II-lea pentru izbucnirea și desfășurarea răscoalei țărănești, pentru neintervenția promptă în vederea înăbușirii ei¹⁵. Semnificativ este faptul că acest serial era publicat pe prima pagină a ziarului și în paralel cu raportul prefectului pașoptist Axente Sever.

Ultimele 12 numere ale „Observatorului”, în care era publicată seria de articole barițiene asupra răscoalei, conțin recenzia critică făcută lucrării lui Szilágyi F., prilej de a expune punctul de vedere românesc asupra mării mișcări. Publicarea seriei de articole vreme de trei luni se încheia în numărul din 1 noiembrie 1884 al ziarului „Observatorul”, deci chiar la 100 de ani de la incidentul petrecut la Curechiu, din care s-a aprins a doua zi răscoala.

Concluzionînd, G. Barițiu pune problema dacă cei trei conducători principali ai răscoalei pot fi considerați martiri și absolviți de „crimele” de care erau acuzați de nobileme că le-au comis în cursul răscoalei. În timpul unor asemenea evenimente se produc și fapte violente, dar „ele însele nu se confundă în această judecată a noastră...; dacă în revoluțiunea horaiiană au fost omoriți 2—3 sute de <nobili> maghiari prin români, apoi acesta era un mic procent al românilor uciși în sutele de ani de către domnii feudali. De altminteralea românii au ucis în 1784 și pe români crezuți adversari ai libertății poporului...”¹⁶.

Cît privește o a doua chestiune aflată în dezbatere, G. Barițiu opiniază pentru serbarea memoriei martirilor la 28 februarie 1885, după datina românească.

Autoritățile ungurești nu puteau ierta redactorului „Observatorului” cele scrise și publicate în paginile ziarului sibian. Se intentează un proces ziarului „Observatorul”, cu acuzația de a fi publicat în numărul său din 29 octombrie 1884 un articol îndreptat deschis împotriva autorităților din Budapesta, intitulat *Frica guvernului unguresc de umbrele a trei morți vii*, scris de fiul redactorului, Ieronim Bariț (apărut însă sub semnătura Camil). Guvernul de la Budapesta a interzis ținerea sinodului bisericesc românesc convocat pentru 1 noiembrie 1884, în scopul preîntîmpinării eventualelor manifestări românești la centenarul răscoalei lui Horea. Articolul publicat în această chestiune de ziarul „Observatorul” ridiculizează autoritățile dualiste și teama lor, justificată de altfel, în legătură cu posibilele manifestări românești. „Națiunea română din Austro-Ungaria — conchide articolul — știe și simte prea bine că nu acuma este timpul ca să sărbătorească și să ridice un monument vizibil în memoria triumvirilor martiri Horea, Cloșca și Crișan, ci atunci cînd după Plevna ungurească va recîștiga drepturile sale nealienabile și libertatea ce i s-a răpit pe nedrept prin pactul dualistic”¹⁷.

Autoritățile ungurești au intentat, pentru menționatul articol, în decembrie 1884, un al doilea proces de presă ziarului „Observatorul”, redactorului său; George Bariț își asumă întreaga răspundere pentru acest articol, nedivulgînd identitatea autorului. Cuvîntul său la proces, a cărui stenogramă e publicată în numerele 98—101 ale „Observatorului”, se constituie într-o caldă evocare a figurilor căpitănilor principali ai răscoalei, a acțiunii țărănești din 1784, care a avut drept

¹⁴ *Idem*, nr. 61, p. 245—256; nr. 68—69, p. 273—274, 277—278.

¹⁵ *Idem*, nr. 62—67, p. 249—250, 253—254, 257, 261—262, 265—266, 269—270.

¹⁶ *Idem*, nr. 84 din 1 noiembrie/22 octombrie 1884, p. 337—338.

¹⁷ *Idem*, nr. 83 din 29/17 octombrie 1884, p. 334; articol preluat din nr. 82 al ziarului *Luminătorul* din Timișoara.

cauză principală „sclavismul feudalistic: *iobăgia*“. Informația istorică și concluziile studiilor sale mai vechi referitoare la răscoala lui Horea sînt puse acum în valoare de către istoricul și ziaristul aflat pe banca acuzării¹⁸.

*

Un loc important în cadrul presei românești din Transilvania a avut, în acel an 1884, ziarul „Tribuna“ din Sibiu. Apărut chiar în anul centenarului răscoalei lui Horea, ziarul se angaja, prin articolul-program către publicul român, din primul său număr (14/26 aprilie 1884), să combată deschis măsurile care împiedecau dezvoltarea popoarelor din monarhia austro-ungară, pe care o numea „stat poliglot“. Ziarul asigura o informare promptă asupra principalelor probleme din Transilvania și monarhie, avînd numeroase știri din România.

Încă în cursul verii anului 1884, ziarul „Tribuna“ respinge sub o formă mascată atacurile ziarelor oficioase maghiare „Pesti Napló“ (al Partidului moderat din Ungaria) și „Kolozsvári Közlöny“ (guvernamental) la adresa românilor din Transilvania¹⁹, precum și pe cele ale ziarului „Nemzet“, care minimaliza importanța sărbătoririi centenarului răscoalei, pe care periodicul maghiar o punea „în legătură cu tendințele ce ar fi avînd proletariatul român“ de împărțire a latifundiilor marilor proprietari²⁰.

La începutul lunii noiembrie 1884, în contextul împlinirii unui veac de la răscoala lui Horea, I. Slavici publica în „Tribuna“ articolul intitulat *Conjecturi politice*, în care dezbate și chestiunea serbării centenarului răscoalei. Observa deschis că această serbare a fost, între altele, și o „manifestațiune îndreptată în contra Ungariei actuale“, manifestație care, însă, n-a putut avea loc în Transilvania, „ci într-o țară vecină, dar inițiatorii ei nu sînt fii ai acelei țări, ci tineri emigrați de aici. Aceștia desigur că nu și-au părăsit țara, familiile și prietenii de copilărie fiindcă le mergea prea bine, ci fiindcă li se făcuse în țara lor viața insuportabilă“²¹.

De altfel, în cadrul politic din acea vreme, ziarul „Nemzet“ (nr. din 7 septembrie), exprimînd teama autorităților dualiste austro-ungare în legătură cu manifestările politice românești care vor fi prilejuite de centenarul răscoalei lui Horea, aprecia că acțiunea românească nu va fi una de amploare, ci numai o propagare teoretică; „Tribuna“ pune atunci deschis întrebarea: dacă e inofensivă sărbătorirea, de ce atîta zarvă și îngrijorare? — oferind totodată răspunsul, așa cum era conceput de privilegiații timpului: „Fiindcă trebuiesc omorîte în români dispozițiunile ce-i fac accesibili pentru propaganda unor tendințe ca cele ce la 1784 i-au împins la răscoală“²².

Polemica „Tribunei“ cu ziarele oficiale maghiare pe tema răscoalei lui Horea continua în cursul lunii noiembrie 1884, chiar în zilele cînd se împlineau 100 de ani de la eveniment; de altfel, adnotarea critică a unor articole scrise pe un ton defăimător publicate de periodicele maghiare din Transilvania și Ungaria era singura posibilitate prin care „Tribuna“ putea să se oprească ea însăși asupra

¹⁸ *Idem*, nr. 99 din 24/12 decembrie 1884, p. 398, *Procesul „Observatorului“*. (Apărarea d-lui G. Barițiu.)

¹⁹ *Tribuna*, I, 1884, nr. 73 din 13/25 iulie, p. 290 (*Horea și Cloșca în mintea maghiarilor*).

²⁰ *Idem*, nr. 107 din 25 august/6 septembrie 1884, p. 425.

²¹ I. Slavici, *Conjecturi politice* (II), în *Tribuna*, 1884, nr. 157 din 26 octombrie/7 noiembrie, p. 625.

²² *Idem*, nr. 117 din 7/19 septembrie 1884, p. 466. (*Horea și Cloșca*).

istoriei răscoalei, semnificațiilor ei. Observînd că românii din Transilvania le-a fost interzis să serbeze centenarul răscoalei, în numărul din 23 oct./4 nov., la *Revista politică* se nota laconic: „Ieri s-a serbat, pe unde s-a serbat, centenarul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan”. Totodată, „Tribuna” informa despre serbările organizate la București, Iași, Galați, Craiova și în alte orașe ale României în memoria țăranilor români căzuți în cursul răscoalei²³, despre faptul că poliția din Budapesta a urmărit ca nu cumva Societatea studenților români „Petru Maior” să serbeze centenarul răscoalei²⁴. Chiar procesul de presă al „Observatorului” lui G. Barițiu este prilej pentru „Tribuna” sibiană să vorbească despre Horea și Cloșca²⁵. De altfel, pentru atitudinea ziarului în primele luni de la apariție, „Tribunei” i se deschide un proces de presă, în ianuarie 1885, pentru publicarea unui material pe altă temă; ziarul „Observatorul” reținea ca adevărată cauză a procesului: „deoarece provocarea ce se cuprinde în articol agitează prin cuvintele lui clare pentru negarea și răsturnarea existenței statului și a instituțiilor constituționale ale Ungariei”²⁶.

În pofida supravegherii severe, ziarul „Tribuna” va publica mai multe materiale și informații referitoare la răscoala țărănească din 1784 în lunile februarie—martie 1885, la centenarul martiriului conducătorilor principali, Horea, Cloșca și Crișan. Fruntașii politici români au preconizat ca formă de celebrare a memoriei martirilor oficierea unui parastas în toate bisericile românești din Transilvania. Autoritățile dualiste austro-ungare se temeau ca această manifestare să nu aducă prea mult popor și să nu se transforme în acțiuni de mai mare amploare; de aceea, cu deosebire zona Munților Apuseni este îndeaproape supravegheată. „Tribuna” publica în numărul său din 26 februarie/10 martie 1885 o relatare din „Cîmpeni, Munții Apuseni, februarie 1885”, care informează cititorii despre acțiunea pretorului Zudor; acesta, pentru a împiedeca ținerea parastasilui în memoria lui Horea, Cloșca și Crișan în 28 februarie, a adus 50 de jandarmi la Cîmpeni, sub motivul că „moșii ar fi vrut să se răscoale”. Învățătorul Nicolae Corcheș fusese avertizat sever de pretor cu o zi înainte să nu întreprindă nimic în 28 februarie²⁷. În ziua de duminică 1 martie 1885, jandarmii au scos pe locuitori afară din biserică din Lupșa, împrăștiindu-i violent, de teama unei celebrări a memoriei conducătorilor principali ai răscoalei²⁸.

Pentru a împiedica astfel de manifestări românești, autoritățile maghiare au obligat episcopii români să trimită circulare bisericești protopopilor și preoților din satele Transilvaniei pentru a se anula serviciul bisericesc din ziua de 28 februarie 1885. Sub titlul *Oprirea serviciului dumnezeesc în ziua de 28 februarie a.c.*, ziarul „Tribuna” reproducea din „Observatorul” o corespondență venită din jurul Lechinței, în care se exprima nedumerirea și opoziția satelor față de circulara episcopală primită în acest sens în dieceza Gherlei²⁹. Era reproduș textul circularei, pentru a fi încunoștințați cititorii asupra măsurilor la care s-au pretat autoritățile, informîndu-i totodată că „în părțile Dăbîcii, în dieceza Gherlei, în comi-

²³ *Idem*, nr. 157 din 23 octombrie/4 noiembrie 1884, p. 619; nr. 157 din 26 octombrie/7 noiembrie 1884, p. 625.

²⁴ *Idem*, nr. 160, din 31 octombrie/12 noiembrie 1884, p. 638.

²⁵ *Idem*, nr. 188 din 5/17 decembrie 1884, p. 749.

²⁶ *Observatorul*, VIII, 1885, nr. 8 din 7 februarie/26 ianuarie, p. 31.

²⁷ *Tribuna*, II, nr. 45 din 26 februarie/10 martie 1885, p. 178.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Idem*, nr. 62 din 17/29 martie 1885, p. 246. Pentru acest aspect al problemei vezi și Gh. Naghi, *Centenarul răscoalei lui Horea sărbătorit în biserică*, în *Mitr. Ardealului*, XXIV, 1979, nr. 10—12, p. 917—922.

tatul lui Bánffy, puterea civilă prevenise mai înainte, trimițând o ordinațiune pentru pretori, de aici, către notarii cercuali, pentru a spiona și observa orice mișcări referitoare la serbare³⁰. Ziarul „Tribuna” își informa, în același timp, cititorii că la Sibiu și în alte părți ale țării, unde s-a putut, parastasul s-a celebrat totuși, în memoria „celor periți în acea revoluție de dureroasă amintire și indeosebi pentru veșnica pomenire a jertfiților Horea, Cloșca și Crișan”³¹.

„Tribuna” însăși publica în numărul său din 28 februarie 1885 un editorial în primele două coloane, sub forma unei corespondențe din Sibiu (datată 15 februarie șt.v.), care rememora starea țărănimii române din Transilvania în secolul al XVIII-lea, greutatea iobăgiei, în care se originează răscoala din 1784. Horea a avut meritul că s-a pus în slujba celor mulți, „răscoala a venit asupra lui cum vine puhoiul în fruntea ei, căci era omul designat de încrederea obștească”³². Înfierind procedura execuției celor trei conducători țărani, articolul, scris probabil de redactorul ziarului, I. Slavici, reține ca un prim rezultat al răscoalei și sacrificiului țărănesc obținerea dreptului de strămutare a țăranului iobag prin desființarea legăturii de glie, a servituții personale. Modul de prezentare a problematicei din vremea răscoalei, în corespondență cu situația românilor transilvăneni din a doua jumătate a secolului trecut, este edificator pentru aprecierea măsurii în care ziarul „Tribuna” își atingea obiectivele propuse în primul an de la apariția lui: „Horea și Cloșca au fost frinți în roata călăului...”

Viața lor — mai mult nu s-a putut cere: a ne cere acum și memoria lor, aceasta e prea mult! — aceasta nu o putem da!

Cînd zi cu zi ei sînt puși în rînd cu comunii făcători de rele... am fi trădători față cu neamul nostru, dacă ne-am lepăda de dinșii”³³.

NICOLAE EDROIU

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Idem*, nr. 38 din 17 februarie/1 martie 1885, p. 151 (*Cronică. Parastas pentru Horea, Cloșca și Crișan*).

³² *Idem*, nr. 37 din 16/28 februarie 1885, p. 145.

³³ *Ibidem.*